

مدل‌سازی توسعه کارآفرینی روستایی مبتنی بر ظرفیت‌های محلی: مطالعه موردی سکونتگاه‌های روستایی شهرستان بناب

حسین کریم‌زاده^۱، علی مجنون‌ی توتاخانه^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۲/۵ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۸/۵

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی ظرفیت‌های محلی و مدل‌سازی کارآفرینی روستایی مبتنی بر این ظرفیت‌ها در سطح روستاهای شهرستان بناب صورت گرفت. پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی بود و برای گردآوری داده‌ها از مطالعات اسنادی و میدانی در قالب پرسشنامه استفاده شد. جامعه آماری پژوهش ۱۲۳۶۹ خانوار روستایی ساکن روستاهای شهرستان بناب بودند. با استفاده از رابطه کوکران، ۳۷۲ خانوار به عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. تحلیل اطلاعات با استفاده از آزمون‌های آمار استنباطی و مدل‌های تصمیم‌گیری چندشاخصه صورت پذیرفت. نتایج پژوهش نشان داد که متغیرهای نهادی-ساختاری، اقتصادی، اجتماعی و محیطی به ترتیب اولویت دارای بیشترین اثرگذاری بر مدل‌سازی توسعه کارآفرینی روستایی بودند. نتایج مدل‌های تصمیم‌گیری چندشاخصه نیز نشان داد که روستاهایی مانند آخوند قشلاق و زاوش که از روستاهای پرجمعیت و نزدیک به مرکز شهر هستند، از ظرفیت‌های محلی بیشتری برای توسعه کارآفرینی برخوردارند.

کلیدواژه‌ها: کارآفرینی روستایی، ظرفیت محلی، مدل‌سازی، سکونتگاه‌های روستایی، بناب (شهرستان).

۱- نویسنده مسئول و استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه تبریز، تبریز، ایران (karimzadeh10@gmail.com).

۲- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه تبریز، تبریز، ایران (a.majnoony@gmail.com).

مقدمه

در عصر حاضر، روستاها با تحولات و تهدیدات گسترده روبه‌رو هستند؛ از این‌رو، تضمین و تداوم حیات و بقای روستاها نیازمند یافتن راه‌حل‌ها و روش‌های جدید مقابله با مشکلات است که به نوآوری، ابداع، فرآیندها و روش‌های جدید بستگی زیادی دارد (۱۶ و ۲۲). به منظور ابداع روش‌ها و فرآیندهای جدید که بتواند ادامه زندگی روستایی را تضمین کند، در کنار سیاست‌ها و برنامه‌های بالادستی، نیازمند توجه به ظرفیت‌های موجود و راهکارهای عملیاتی‌سازی آنهاست. از جمله راهکارهای عملی حفظ و تداوم حیات روستاها و همچنین، توسعه همه‌جانبه آنها رویکرد کارآفرینی روستایی است (۲۱)، زیرا کارآفرینی به عنوان موتور رشد اقتصادی، بهره‌وری، نوآوری، رفع فقر و بیکاری، برقراری عدالت فضایی و بروز خلاقیت روستاییان شناخته شده است (۹). مؤسسات و شخصیت‌های رواج‌دهنده توسعه روستایی کارآفرینی را به منزله یک مداخله راهبردی می‌دانند که می‌تواند فرآیند توسعه روستایی را تسریع بخشد (۶). در این زمینه، ولتر (۳۳) اعتقاد دارد که کارآفرینی در نواحی روستایی می‌تواند وضعیت اشتغال را بهبود دهد، خدمات محلی را تنوع بخشد و از مردم روستا به صورت پایدار و جامع حمایت کند. لويس (۱۷) نیز اعتقاد دارد که کارآفرینی می‌تواند به عنوان راهکاری جدید برای توانمندسازی و ظرفیت‌سازی در مناطق روستایی در نظر گرفته شود. همچنین، به باور وی، در راستای دستیابی به توسعه پایدار روستایی، کارآفرینی زمینه را برای فعالیت‌ها و تنوع‌بخشی به درآمد در تولیدات کشاورزی و غیرکشاورزی، افزایش زیرساخت‌های اجتماعی برای انجام توأم تحقیق و توسعه، افزایش کیفیت نیروی انسانی، کیفیت مدیریتی، توسعه آموزش و توسعه فناوری در جوامع روستایی فراهم می‌سازد. با توجه به مطالب مطرح شده می‌توان گفت که اکنون توسعه روستایی بیش از گذشته با پدیده کارآفرینی مرتبط شده است (۲۸ و ۶)، زیرا کارآفرینی با ایجاد فرصت‌های شغلی و تولید ثروت و بهبود شرایط اقتصادی (از جمله ایجاد اشتغال، نوآوری در فعالیت‌ها، رقابت‌پذیری و ...) پیش‌زمینه اساسی برای ارتقای سطح توسعه جامعه است (۳۲)؛ اما باید توجه داشت که شکل‌گیری کارآفرینی و به‌ویژه کارآفرینی روستایی نیازمند فراهم بودن بسترها و زمینه‌هایی است؛ به دیگر سخن، توسعه کارآفرینی مشروط به وجود ظرفیت‌های اجتماعی، اقتصادی، محیطی و ... است. نواحی روستایی مسلماً مملو از ظرفیت‌ها و توان‌هایی است که با شناسایی آنها می‌توان فعالیت‌های

کارآفرینانه متنوع در زمینه‌های کشاورزی، گردشگری، ورزش، صنایع دستی و حتی کارآفرینی در زمینه‌های اجتماعی و ... را در روستاها انجام داد (۳ و ۲۵).

با وجود برخی ویژگی‌های مشترک کارآفرینان در زمینه‌های روحی-روانی، مخاطره‌پذیری، تلاشگری و ...، ولی باید توجه داشت که کارآفرینی جدای از وجوه مشترک، دارای ویژگی‌های متمایز و متفاوت نیز هست که معمولاً ناشی از ویژگی‌های محیطی و بومی هر منطقه است و برای موفقیت در کارآفرینی، باید مورد توجه قرار گیرند. برای نمونه، به دلیل بالا بودن مخاطره در فعالیت‌ها و محیط‌های روستایی و همچنین، به دلیل کمبود امکانات و ضعف مدیریت در محیط‌های روستایی، کارآفرینان روستایی باید به مراتب از قدرت مخاطره‌پذیری بیشتری نسبت به دیگران برخوردار باشند که در صورت شناسایی درست و استفاده مناسب از این توانمندی، می‌توان میزان موفقیت طرح‌های کارآفرینی را بالا برد (۱۰). در حالت کلی، می‌توان گفت که توسعه کارآفرینی روستایی باید متناسب با برخورداری مکان‌ها از ظرفیت‌های بالقوه و بالفعل و با در نظر گرفتن ظرفیت‌های در دسترس ملی و محلی باشد (۱ و ۶). در این خصوص، نتایج بررسی‌های پیشین نشان داده است که موفقیت یا شکست طرح‌های کارآفرینی روستایی تحت تأثیر عواملی مانند پایین بودن میزان آشنایی روستاییان با زمینه‌های اولیه کارآفرینی با شرایط خاص محیط‌های روستایی از جمله انزوای جغرافیایی، محرومیت، محدودیت فرصت‌ها و امکانات و خدمات اولیه و ضروری زیربنایی و ارتباطی، مخاطره‌پذیری روستاییان، فاصله از شهر، دسترسی به بازارهای مصرفی، منابع تأمین مواد اولیه، سطح سواد شخص کارآفرین، و حمایت‌های نهادی مرتبط است. بنابراین، در کنار شناخت قوانین و مقررات بالادستی مؤثر در کارآفرینی، توجه به ویژگی‌های محیط‌های روستایی از نظر محیط اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی نواحی روستایی می‌تواند در بروز روحیه کارآفرینی روستاییان بسیار مهم باشد (۴).

بناب نیز به عنوان یکی از شهرستان‌های جنوبی استان آذربایجان شرقی به دلایلی از جمله قرارگیری در دشت مسطح و حاصل خیز و نیز بر سر راه ارتباطی استان‌های کرمانشاه و کردستان به تبریز، منابع آب غنی، فعالیت دو شهرک صنعتی در شهرستان، و مزیت نسبی نزدیکی به قطب‌های جمعیتی از توان‌های بسیار بالا برای توسعه و رونق برخوردار است، به گونه‌ای که این شهرستان از لحاظ صنعت، تراکم جمعیت و تعداد واحدهای تولیدی، بعد از تبریز، رتبه دوم استان را به خود اختصاص داده است و بر اساس آمارهای موجود در

زمینه سرمایه‌گذاری و ایجاد کسب‌وکارهای جدید، موفق‌ترین شهرستان استان محسوب می‌شود. در زمینه تولیدات روستایی نیز این شهرستان دارای ۹۴ واحد تولیدی و بسته‌بندی فعال بوده که در قالب تعاونی و یا انفرادی احداث شده‌اند. تعداد واحدهای فعال روستایی در کنار پیشتازی این شهرستان در زمینه تولید برخی از محصولات کشاورزی مانند پیاز و همچنین، وجود جاذبه‌های غنی گردشگری در دو روستای صور و توتاخانه منجر به وجود شرایط مساعد توسعه و رونق کارآفرینی شده است که در صورت برنامه‌ریزی متناسب با ظرفیت‌های هر روستا، می‌تواند نویدبخش توسعه همه‌جانبه روستایی باشد. بدین منظور، پژوهش حاضر به بررسی ظرفیت‌های محلی کارآفرینی در مناطق روستایی شهرستان بناب پرداخته است تا به دنبال یافتن پاسخ علمی بدین سؤالات باشد: سکونتگاه‌های روستایی منطقه مورد مطالعه تا چه میزان از ظرفیت‌های محلی لازم برای کارآفرینی برخوردارند؟ و راهکارهای پیشنهادی برای استفاده علمی از تفاوت‌های بین مناطق روستایی به لحاظ ظرفیت‌های توسعه کارآفرینی کدامند؟

مبانی نظری

در دنیای در حال تحول امروز، کامیابی از آن جوامعی است که بین منابع کمیاب و قابلیت‌های ملی و محلی و کارآفرینی منابع خود ارتباط معقول برقرار سازند (۲۹). به دیگر سخن، جامعه‌ای می‌تواند در مسیر توسعه حرکت روبه‌جلو و باشتاب داشته باشد که با ایجاد بسترهای لازم، منابع انسانی خود را به دانش و مهارت کارآفرینی مولد تجهیز کند تا آنها با استفاده از این توانمندی ارزشمند، سایر منابع جامعه و سازمان را به‌سوی ایجاد ارزش و حصول رشد و توسعه مدیریت و هدایت کنند (۱۹). طی دو دهه اخیر، با توجه به اهمیت و نقش کارآفرینی در پویایی اقتصادی، تعاریف متعددی در ارتباط با کارآفرینی و توسعه کارآفرینی ارائه شده است. کلمه «کارآفرین» حدود سی‌صد سال قدمت دارد و نخستین کسانی که واژه کارآفرین و مفهوم کارآفرینی را مورد توجه قرار دادند، اقتصاددانان بودند. کسانی مانند ریچارد کانتیلون^۱ و آدام اسمیت^۲ لغت کارآفرین را در قرن‌های هفدهم و هجدهم به کار برده‌اند (۲۰ و ۳۱). ژوزف شومپتر^۳ به عنوان پدر کارآفرینی این اصطلاح را

1. Richard Cantillon
2. Adam Smith
3. Joseph Schumpeter

بدین صورت تعریف می‌کند که عصاره کارآفرینی در درک و بهره‌برداری از فرصت‌هاست. البته نگاه شومپیتر به کارآفرینی صرفاً در این تعریف خلاصه نمی‌شد. او ابعاد کارآفرینی را فراتر از مفهوم فرصت‌جویی و فرصت‌پروری می‌دید. شومپیتر به رابطه بین کارآفرینی و نوآوری توجه ویژه داشت. او پنج شیوه نوآوری را مد نظر داشت: معرفی یک کالای جدید، به کارگیری یک شیوه جدید برای تولید یک محصول قدیمی، ایجاد یک بازار جدید برای یک محصول موجود، کشف و به کارگیری یک منبع جدید برای تأمین مواد اولیه، و ایجاد یک ساختار جدید برای یک صنعت موجود (۲۶).

کارآفرینی روستایی به عنوان یک پدیده مهم اجتماعی تحت تأثیر عوامل گوناگون قرار دارد. برخی صاحب‌نظران شرایط اقتصادی را زمینه‌ساز کارآفرینی روستایی برمی‌شمارند و معتقدند که شرایط اقتصادی جوامع نیروی اصلی توسعه کارآفرینی روستایی است و توسعه اقتصادی به دنبال خود، تغییر و نوآوری، رشد و تولید خدمات را به همراه دارد که در نهایت، منجر به شکل‌گیری کارآفرینی روستایی می‌شود (۶). در مقابل، روان‌شناسان به بررسی ویژگی‌های روان‌شناختی و فردی کارآفرینان روستایی می‌پردازند. از مهم‌ترین ویژگی‌های مورد توافق آنها می‌توان به مخاطره‌پذیری، تحمل ابهام، رضایت‌مندی، دانش و آگاهی، استقلال‌طلبی، انرژی زیاد، و انگیزه و تعهد روستاییان به پیشرفت روستای خود اشاره کرد (۲۴). بر اساس این نظرات، دو دسته عوامل بیرونی و درونی در موفقیت کارآفرینی روستایی نقش دارند (۷)؛ از جمله عوامل بیرونی می‌توان به سیاست‌های حمایتی دولت، موقعیت بازار، توانایی مالی و دانش و اطلاعات لازم اشاره کرد (۱۵)؛ و عوامل درونی یا شخصی موفقیت کارآفرینی عبارت‌اند از: مدیریت مالی، خصوصیات ویژه کارآفرین، فرآیند تولید و توانایی رقابت در عرصه بازار (۱). به‌طور کلی، می‌توان گفت که توسعه کارآفرینی عبارت است از مجموعه‌ای از سیاست‌های خصوصی و عمومی و شیوه‌هایی که تسریع‌کننده و حمایت‌کننده کارآفرینی از طریق به خدمت گرفتن منابع و امکانات اعم از منابع فیزیکی و یا منابع فکری و معنوی است (۱۳)؛ به دیگر سخن، شناسایی منابع و امکانات و ظرفیت‌های پیش روی کارآفرینی منجر به تولید و پیاده‌سازی طرح‌ها و فرصت‌های کارآفرینی، افزایش علاقه و انگیزه شهروندان برای انجام فعالیت‌های کارآفرینانه، توانمندسازی آنها برای موفقیت در اجرای فرآیند کارآفرینی می‌شود. بررسی تعاریف مختلف ارائه شده درباره کارآفرینی نشان می‌دهد که یکی از

وجوه مشترک تمامی این تعاریف شناسایی ظرفیت‌های کارآفرینی است. ظرفیتی که به صورت سیستمی دربرگیرنده تمام جنبه‌های شکل‌دهی و بسترسازی کارآفرینی باشد (۱۴). بر این اساس، در اینجا، ظرفیت به توانایی انجام دادن اهداف و واسطی برای تبدیل داده‌ها به کارآیی اطلاق شده است (۶). پس، افزایش و توسعه کارآفرینی روستایی نیازمند شناسایی ظرفیت‌ها و قابلیت‌های موجود در روستاها و مردم روستایی است، زیرا کارآفرینی با تأکید بر منابع محلی صورت می‌گیرد. از این رو، باید مقتضیات مکانی و زمانی روستاها از جمله در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، زیرساختی و زیست‌محیطی و حتی شرایط روحی و روان‌شناختی روستاییان را در نظر گرفت، زیرا امکانات و زیرساخت‌های مادی و معنوی (ظرفیت‌ها) در مناطق روستایی، طی سال‌های بسیار و با صرف هزینه‌های هنگفت به وجود آمده و حفظ شده است که برگرفته از تجارب واقعی و لمس شده روستاییان است (۲۸). از نظر گانون (۷)، ظرفیت‌های روستایی در توسعه کارآفرینی روستایی از سه جهت اهمیت دارد: اول اینکه منابع و امکانات موجود در سطح روستاها از حداکثر توان خدمت‌دهی برخوردارند؛ دوم اینکه در توسعه‌های درون‌زا، با وجود ظرفیت‌های توسعه در مناطق روستایی، نیاز کمتری به ایجاد زیرساخت‌ها و امکانات تازه خواهد بود؛ و در نهایت، سوم اینکه از آنجا که کارآفرینی روستایی برگرفته از تجارب شخصی روستاییان بوده که طی سال‌های متمادی و با مشقت به دست آمده، بین کارآفرین و ایده‌پیاده‌سازی شده‌ی وی یک نوع رابطه احساسی برقرار شده است (۱۷). بر این اساس، استفاده از ظرفیت‌های محلی برای توسعه به عنوان یکی از اهداف اساسی توسعه محلی در کشورهای مختلف است. یکی از زمینه‌هایی که می‌توان از ظرفیت‌های محلی برای توسعه استفاده کرد، توسعه کارآفرینی است که به ویژه در مناطق روستایی، کارآفرینی روستایی بسیار مهم و ضروری است (۳۰).

در خصوص ضرورت توسعه مدل‌های کارآفرینی مبتنی بر ظرفیت‌های محلی روستاییان در توسعه کارآفرینی، مورفی (۲۳) اعتقاد دارد که کارآفرینی برگرفته از ظرفیت‌های بومی - محلی در زمینه اشتغال، افزایش درآمد و تولید ثروت، بهبود کیفیت زندگی و کمک به افراد محلی برای مشارکت در اقتصاد از کارآیی مناسب برخوردار است. از نظر وی، کارآفرینی بومی روستایی به معنی ایجاد سازمان جدید برای ایجاد تولید یا خدمت جدید و یا استفاده از فناوری تلفیقی بومی و نوین در محیط روستایی است. تحقق چنین شکلی از کارآفرینی در مناطق روستایی وابسته به ظرفیت‌ها و توان‌های موجود

در روستاست. همان‌گونه که پیش‌تر گفته شد، توانمندی‌ها و ظرفیت‌های محلی هر منطقه برای توسعه کارآفرینی را می‌توان به ظرفیت‌های اقتصادی، اجتماعی، محیطی، روحی-روانی و ... طبقه‌بندی کرد؛ اما باید گفت که مطالعه ظرفیت‌های توسعه کارآفرینی روستایی مستلزم اتخاذ رویکرد توسعه ظرفیتی مبتنی بر ظرفیت‌ها و توانمندی‌های موجود بومی-محلی در منطقه است (۲). به دیگر سخن، توسعه کارآفرینی مبتنی بر ظرفیت محلی روستاییان مکمل ایده‌های توسعه بوده و از حدود دو دهه اخیر، به‌جد مورد توجه قرار گرفته و هنوز هم با گذشت سال‌ها، روزبه‌روز صاحب‌نظران عرصه توسعه اجتماعات محلی بر اهمیت و کارکرد سازنده آن در توسعه روستاها تأکید ویژه دارند (۸). بررسی مدل‌های موفق توسعه کارآفرینی برگرفته از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های محلی روستاییان نشان می‌دهد که این نوع از کارآفرینی مبتنی بر ظرفیت‌های محلی شامل مفاهیمی مانند نهادسازی، تقویت و توسعه نهادی، مدیریت توسعه منابع انسانی، ظرفیت‌ها و توان‌های محیط طبیعی، ظرفیت‌سازی اجتماعی و روان‌شناختی، نهادگرایی جدید و ... است. لذا بر اساس این رویکرد، از جمله ابعاد ظرفیتی ضروری برای توجه و تأکید در فرآیند توسعه کارآفرینی روستایی عبارت‌اند از: ظرفیت‌های اقتصادی، فردی، محیطی، اجتماعی- فرهنگی و نهادی، و زیرساختی.

روش تحقیق

تحقیق حاضر از لحاظ هدف، توسعه‌ای- کاربردی و از لحاظ ماهیت و گردآوری اطلاعات، توصیفی- تحلیلی و پیمایشی و نیز از نوع همبستگی است. در تحقیق حاضر، گردآوری داده‌ها برای پاسخ‌گویی به سؤالات تحقیق به دو روش اسنادی (داده‌های ثانویه) و پیمایشی (داده‌های اولیه) با بهره‌گیری از پرسشنامه محقق‌ساخته انجام شده است. به منظور طراحی و توزیع پرسشنامه، ابتدا بر اساس چارچوب نظری، شناسایی ابعاد مختلف ظرفیت‌های محلی مؤثر بر کارآفرینی روستایی در قالب شش بعد اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی، فردی، محیطی، نهادی، و زیرساختی صورت گرفت و سپس، از طریق ۸۷ متغیر در قالب طیف لیکرت عملیاتی شد. به دیگر سخن، متغیر وابسته پژوهش حاضر «ظرفیت‌های محلی در مناطق روستایی شهرستان بناب» بوده، که به شیوه خودسنجی با طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت (خیلی کم = ۱، کم = ۲، متوسط = ۳، زیاد = ۴ و خیلی زیاد = ۵)

اندازه گیری شد. برای عملیاتی سازی پرسشنامه و جمع آوری داده‌ها، با توجه به مسئله تحقیق، محدوده مورد مطالعه منحصر به جوامع روستایی است. جامعه آماری تحقیق شامل خانوارهای ۲۹ روستای شهرستان بناب است (۱۲۳۶۹ خانوار). انتخاب نمونه از جامعه آماری به صورت نمونه گیری تصادفی و حجم نمونه با استفاده از رابطه کوکران و با میزان خطای ۰/۰۵ حجم نمونه انتخابی ۳۷۲ نفر برآورد شده و به تناسب خانوار هر روستا پرسشنامه توزیع شد (جدول ۱).

جدول ۱- روستاهای نمونه و توزیع نمونه‌ها در بین روستاهای جامعه آماری

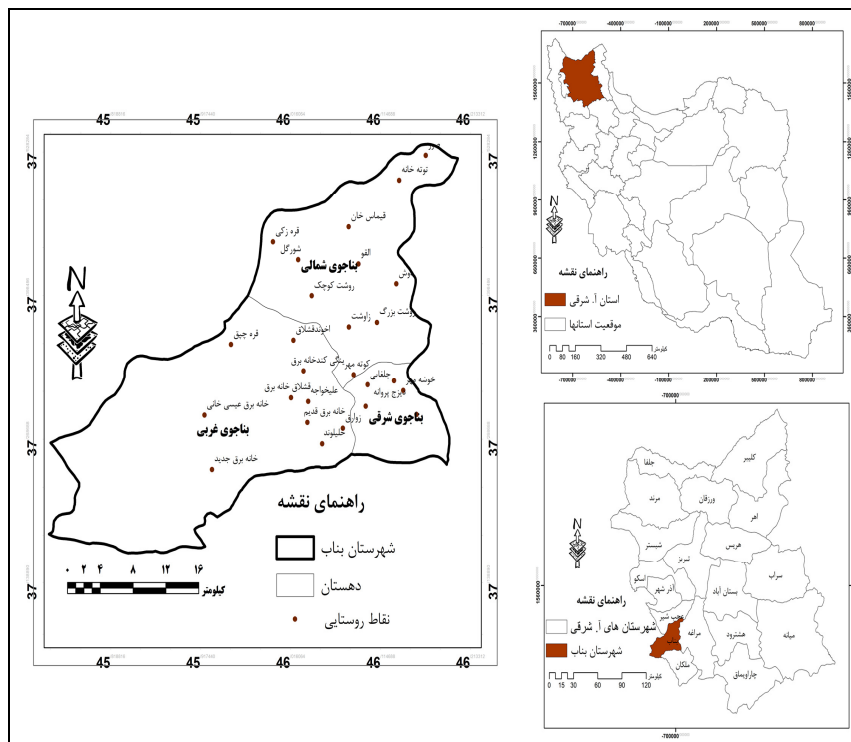
روستا	جمعیت	نمونه	روستا	جمعیت	نمونه	روستا	جمعیت	نمونه
چلقایی	۴۶۶۲	۲۶	چقلو	۳۱۹۱	۲۰	توتاخانه	۶۰۰	۱۰
دیزج پروانه	۷۳۴	۱۰	حاجی مصیب	۸۱	۱۰	آلقو	۱۶۵۹	۱۲
خوشه مهر	۳۷۳۸	۲۱	قره قشلاق	۵۹۹	۱۰	دوش	۸۹۴	۱۰
تازه کند خوشه مهر	۱۷۳۶	۱۱	خانه برق قدیم	۱۳۰۶	۱۰	روشت بزرگ	۲۴۷۹	۱۱
بنگی کند خوشه مهر	۱۰۸۵	۱۰	خلیلوند	۱۳۱۴	۱۰	روشت کوچک	۱۳۱۴	۱۰
شورگل	۵۴۳	۱۰	علی خواجه	۱۴۰۰	۱۰	زاوشت	۳۹۶۸	۲۰
قیماسخان	۴۴	۱۰	آخوند قشلاق	۴۷۶۵	۲۲	کوته مهر	۷۵۱	۱۰
قره زکی	۱۱۲	۱۰	قره چق	۵۷۱۸	۲۵	خانه برق عیسی خانی	۵۲	۱۰
صور	۲۷۱	۱۰	خانه برق جدید	۳۰۱۰	۱۲	زوارق	۲۱۹۶	۱۱
بنگی کند خانه برق	۷۶۴	۱۰	قشلاق خانه برق	۹۱۵	۱۰			

مأخذ: یافته‌های تحقیق

روایی پرسشنامه با کسب نظر اساتید دانشگاهی و کارشناسان مربوط تأیید شده و پایایی آن نیز از طریق ضریب آلفای کرونباخ برابر با ۰/۸۶۳ برآورد شد. برای تحلیل داده‌ها از روش‌های آماری مانند آزمون t و معادلات ساختاری در بسته نرم‌افزاری SPSSver24 و SMART PLS استفاده شد. برای اولویت بندی روستاها از نظر منابع ظرفیتی بومی کارآفرینی، از مدل‌های تصمیم‌گیری چندشاخصه ANP، TOPSIS، VIKOR و برای ترکیب گزینه‌ها از مدل ترکیبی کپلند استفاده شد. همچنین، ترسیم نقشه نهایی روستاها با بهره‌گیری از بسته نرم‌افزاری GISver10.4.1 صورت پذیرفت.

محدوده جغرافیایی مورد مطالعه

بناب یکی از نوزده شهرستان استان آذربایجان شرقی است. این شهرستان در جنوب غربی استان، غرب شهرستان مراغه و جنوب دریاچه ارومیه واقع شده و دارای ۷۷۸/۷۹ کیلومتر مربع مساحت و سه دهستان به نام‌های بناجوی شمالی، بناجوی غربی و بناجوی شرقی است (شکل ۱).

شکل ۱- موقعیت جغرافیایی روستاهای شهرستان بناب

شهرستان بناب دارای ۲۹ روستا و ۴۹۹۰۱ نفر جمعیت روستایی است. بخشی از مشخصات اجتماعی و کالبدی روستاهای شهرستان بناب در جدول ۲ آمده است.

جدول ۲- مشخصات اجتماعی و کالبدی روستاهای شهرستان بناب

نام دهستان	تعداد روستا	میزان جمعیت	تعداد خانوار	میزان اشتغال	میزان بیکاری	نرخ باسوادی	واحدهای فعال	بستر طبیعی روستا (تعداد روستا)	کوهستانی	پایکوهی	دشتی
بناجوی شمالی	۱۰	۵۸۷۱	۱۳۶۵	۹۶/۶۳	۳/۳۷	۷۶/۷۴	۲۴	۳	۰	۲	۴
بناجوی شرقی	۵	۵۸۸۷	۱۴۳۵	۹۵/۱۴	۴/۸۶	۸۱/۳۴	۳۲	۰	۰	۰	۵
بناجوی غربی	۱۹	۱۳۴۳۴	۳۶۳۰	۹۷/۵۴	۲/۴۶	۷۹/۰۹	۳۸	۰	۱	۰	۱۵

مأخذ: حیدری ساریان و مجنونی توتاخانه (۱۱)

نتایج و بحث

بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر، ۹۱ نفر (۴۰/۵۹ درصد) از پاسخ‌گویان را زنان و ۲۲۱ نفر (۵۹/۴۱ درصد) را مردان تشکیل می‌دهند. همچنین، توزیع فراوانی سطح تحصیلات نشان می‌دهد که پاسخ‌گویان دارای تحصیلات راهنمایی و متوسطه به ترتیب با ۱۳۶ نفر (۳۶/۵۵ درصد) و ۱۱۷ نفر (۳۱/۵۵ درصد) درصد بیشتری افراد پاسخ‌گو را تشکیل می‌دهند.

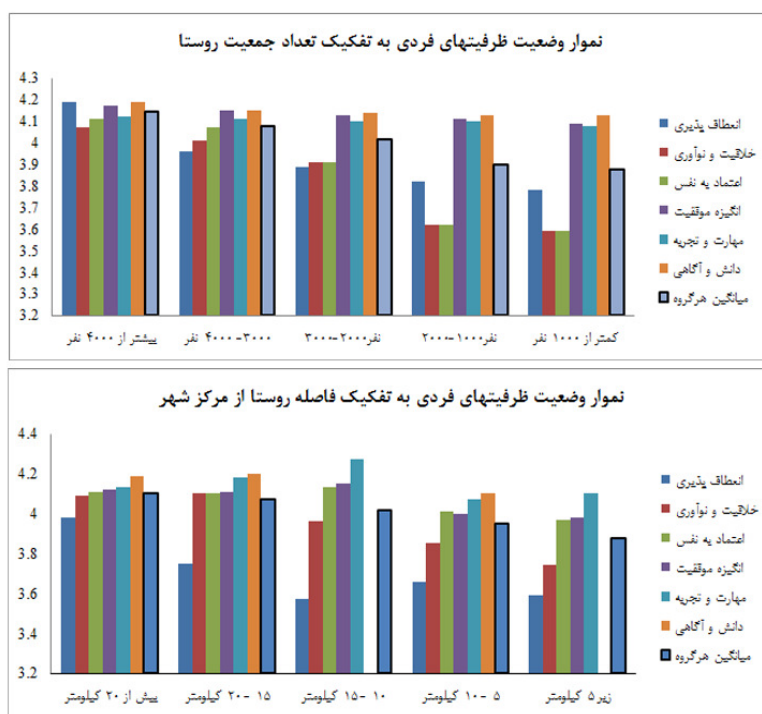
نتایج آزمون رگرسیون چندمتغیره در خصوص ارتباط بین متغیرهای پژوهش نشان داد که متغیر مهارت و تجربه افراد با میزان $R=0/780$ و ضریب استاندارد $0/551$ دارای بیشترین اثرگذاری بر کارآفرینی روستاییان بوده است و در مرحله بعدی، به ترتیب، شاخص‌های دانش و آگاهی، وجود انگیزه موفقیت در فرد، انعطاف‌پذیری شخصی در برابر تغییر و تحولات، خلاقیت و نوآوری و اعتماد به نفس قرار دارند. این شش شاخص در مجموع و بدون در نظر گرفتن تأثیرات سایر شاخص‌های مربوط به ظرفیت‌های اقتصادی، اجتماعی، محیطی و زیرساختی- نهادی، توانایی تبیین $66/4$ درصد از تغییرات واریانس متغیر وابسته را دارند (جدول ۳).

جدول ۳- نتایج برآورد رگرسیون در خصوص ارتباط ظرفیت‌های فردی و توسعه کارآفرینی روستایی

ابعاد	شاخص	سطح معنی‌داری	مقدار R	R^2	R^2 تعدیل شده	خطای استاندارد	ضریب استاندارد (Beta)	آماره F	درجه آزادی
ظرفیت‌های فردی	انعطاف‌پذیری در برابر تغییرات	۰/۰۰۰	۰/۶۹۴	۰/۴۸۱	۰/۴۶۶	۰/۶۰۷۱۷	۰/۴۰۱	۳۱/۷۳۰	۵
	خلاقیت و نوآوری	۰/۰۰۰	۰/۶۴۶	۰/۴۱۷	۰/۴۰۷	۶۴۰۰۹	۰/۳۶۵	۴۱/۲۰۲	۳
	اعتمادبه‌نفس	۰/۰۰۰	۰/۶۲۶	۰/۳۹۱	۰/۳۷۷	۰/۶۵۵۷۷	۰/۳۱۲	۲۷/۶۴۹	۴
	انگیزه موفقیت	۰/۰۰۰	۰/۷۴۸	۰/۵۶۰	۰/۵۵۰	۰/۵۵۷۵۱	۰/۴۸۸	۵۴/۷۴۶	۴
	مهارت و تجربه	۰/۰۰۰	۰/۷۸۰	۰/۶۰۹	۰/۵۹۷	۰/۵۲۷۴۲	۰/۵۵۱	۵۳/۱۷۶	۵
	دانش و آگاهی	۰/۰۰۰	۰/۷۶۹	۰/۵۹۲	۰/۵۶۷	۰/۵۴۶۸۲	۰/۵۴۴	۲۴/۰۴۲	۱۰
	همه متغیرهای هم‌زمان	۰/۰۰۰	۰/۸۵۱	۰/۷۴۲	۰/۶۶۴	۰/۴۸۱۳۴	۰/۶۰۲	۱۲/۲۴۳	۳۱

مأخذ: یافته‌های تحقیق

تحلیل اطلاعات به دست آمده در مورد متغیرهای مربوط به ظرفیت‌های فردی نشان داد که تقریباً اثرگذاری تمامی شش متغیر یادشده در روستاهای پرجمعیت و روستاهای نزدیک به مرکز شهرستان بیشتر از روستاهای دور از مرکز شهرستان بوده است. به دیگر سخن، روستاهایی مانند آخوند قشلاق، زاوشت بزرگ، چلقایی و خوشه مهر که همگی از روستاهای پرجمعیت شهرستان به شمار می‌روند و همچنین، فاصله همه این روستاها با مرکز شهرستان کمتر از هفت کیلومتر است، در مقایسه با روستاهای کم جمعیت و با فاصله نسبتاً زیاد مانند صور، توتاخانه، آلقو، دوش و قیماسخان، از ظرفیت‌های فردی محلی مناسب‌تری برای توسعه کارآفرینی برخوردارند.

مأخذ: یافته‌های تحقیق

شکل ۲- نمودار وضعیت ظرفیت‌های فردی و شاخص‌های کارآفرینی بر حسب جمعیت و فاصله از مرکز شهرستان

نتایج آزمون رگرسیون در خصوص شاخص‌های مربوط به ظرفیت‌های اقتصادی نیز نشان می‌دهد که شاخص فرصت‌های اقتصادی روستا دارای بیشترین اثر مثبت بوده و پس از آن، به ترتیب، متغیرهای تسهیلات، دسترسی به سرمایه و نیروی کار در اولویت‌های بعدی قرار دارند. در این خصوص، می‌توان گفت که این چهار شاخص توانایی تبیین ۶۵/۷ درصد از تغییرات واریانس را دارند. نتایج به دست آمده حاکی از آن است که در ارتباط با متغیرهای دسترسی به سرمایه و میزان پس‌انداز در روستاهای پرجمعیت و نزدیک به مرکز شهرستان، با وجود اینکه قیمت سرمایه‌هایی مانند مسکن، بیشتر از روستاهای کم‌جمعیت و با فاصله زیاد بوده، ولی به دلیل رایج بودن سبک زندگی شهری و هزینه زیاد زندگی، میزان رضایت‌مندی ساکنان روستاهای دور افتاده و کم‌جمعیت از متغیر مسکن بیشتر بوده است. علاوه بر این، در خصوص متغیرهایی مانند تنوع منابع دریافت وام و رضایت‌مندی از نحوه اعطای وام، همه روستاها ناراضی بودند؛ به عبارتی، از نظر روستاییان، علی‌رغم اهمیت این عوامل در کارآفرینی، به دلیل ناراضی بودن از این دو عامل، از رغبت آنها برای ایجاد کسب‌وکار جدید کاسته می‌شود. متغیرهایی مانند فرصت‌های سرمایه‌گذاری در روستا، تنوع شغلی برای کسب‌وکار در روستا، وجود جوانان باتجربه در روستا و دسترسی به زمین و آب ارزان در روستاها، رضایت‌مندی عمومی در بین همه روستاییان اعم از کم‌جمعیت و پرجمعیت و نزدیک و دور از مرکز شهر وجود داشت (جدول ۴).

جدول ۴- نتایج برآورد رگرسیون در خصوص ارتباط ظرفیت‌های اقتصادی و توسعه کارآفرینی روستایی

ابعاد	شاخص	سطح معنی‌داری	مقدار R	R ²	R ² تعدیل شده	خطای استاندارد	ضریب استاندارد (Beta)	آماره F	درجه آزادی
بازتاب ظرفیت‌های اقتصادی	دسترس‌ی به سرمایه	۰/۰۰۰	۰/۷۴۹	۰/۵۶۱	۰/۵۵۱	۰/۵۵۶۷۷	۰/۴۹۳	۵۵/۰۰۸	۴
	تسهیلات	۰/۰۰۰	۰/۷۶۶	۰/۵۸۶	۰/۵۷۲	۰/۵۴۳۷۸	۰/۵۱۷	۴۰/۱۶۳	۶
	فرصت‌های اقتصادی	۰/۰۰۰	۰/۷۸۹	۰/۶۲۲	۰/۶۰۹	۰/۵۱۹۸۸	۰/۵۸۶	۴۶/۶۰۵	۶
	نیروی کار	۰/۰۰۰	۰/۷۱۳	۰/۵۰۸	۰/۴۹۹	۰/۵۸۷۸۹	۰/۴۲۲	۴۹/۵۴۱	۳
	همه متغیرهای هم‌زمان	۰/۰۰۰	۰/۸۳۳	۰/۶۹۴	۰/۶۵۷	۴۸۶۸۹	۰/۵۹۳	۱۸/۷۱۸	۱۹

مأخذ: یافته‌های تحقیق

یافته‌های پژوهش در خصوص اثرگذاری ظرفیت‌های اجتماعی بر توسعه کارآفرینی نیز حاکی از آن است که شاخص‌های مشارکت روستاییان در کسب و کار با مقدار $R=0/783$ و ضریب استاندارد $0/498$ و شاخص پیوندهای اجتماعی در روستا با مقدار $R=0/740$ و ضریب استاندارد $0/501$ توانایی تبیین $64/5$ درصد از تغییرات توسعه کارآفرینی را دارند. علاوه بر این، یافته‌های پژوهش در خصوص متغیرهای مرتبط با هر کدام از ابعاد مشارکت روستاییان در کسب و کار جدید و همچنین، پیوندهای اجتماعی- با آنکه در روستاهای دورتر و کم جمعیت تر بیشتر از بقیه روستاها بوده- اختلاف زیادی نداشته است، به نحوی که میانگین آن در روستاهای با فاصله بیشتر از ده کیلومتر در $4/1$ و در روستاهای با فاصله کمتر از ده کیلومتر در حدود $3/9$ بوده است. متغیرهای مشارکت اجتماعی و پیوند اجتماعی در دو روستای خوشه مهر و زواشت بزرگ دارای میانگین پایین تری از بقیه روستاهای مورد مطالعه بودند، که بیشتر به دلیل پذیرش مهاجران غیربومی و عمدتاً از افراد ساکن در محلات غیررسمی شهر بناب و یا شهرهای پیرامونی مانند بوکان و مهاباد و نیز روستاهای میاندوآب و ... برای کار در شهرک‌های صنعتی بوده است و همچنین، سکونت مهاجران سایر روستاهای خود شهر بناب که به خاطر عدم توانایی خرید مسکن در این شهر، در این دو روستا سکونت می‌کنند (جدول ۵).

جدول ۵- نتایج برآورد رگرسیون در خصوص ارتباط ظرفیت‌های اجتماعی و توسعه کارآفرینی روستایی

گروه	شاخص	سطح معنی‌داری	مقدار R	R ²	R ² تعدیل‌شده	خطای استاندارد	ضریب استاندارد (Beta)	آماره F	درجه آزادی
روستا	مشارکت در روستا	0/000	0/783	0/613	0/604	0/52293	0/498	18/623	4
	پیوندهای اجتماعی	0/000	0/740	0/548	0/538	0/56508	0/501	52/145	4
	همه متغیرهای هم‌زمان	0/000	0/813	0/661	0/645	0/49521	0/399	40/945	8

مأخذ: یافته‌های تحقیق

بر پایه نتایج تحلیل یافته‌های پژوهش با استفاده از آزمون رگرسیون چندمتغیره در خصوص اثرگذاری متغیرهای ظرفیت‌های محیطی در کارآفرینی نیز بیشترین اثرگذاری مربوط به متغیر مساحت اراضی دیم با ضریب استاندارد $0/404$ و مقدار $R=0/692$ و کمترین میزان مربوط به متغیر دفع پسماندها با ضریب استاندارد $0/011$ و با مقدار $R=0/217$ است.

در مجموع، سیزده متغیر مرتبط با ظرفیت‌های محلی محیطی توانایی تبیین ۶۲/۱ درصد از تغییرات واریانس مربوط به کارآفرینی روستایی را دارند. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که در روستاهای کوهستانی مانند صور، توتاخانه، آلقو و قره‌زکی، متغیرهایی مانند دسترسی به دام سبک و سنگین دارای بیشترین اثرگذاری بر کارآفرینی بودند. بر اساس یافته‌های پرسشنامه، نبود منابع آب کافی یک عامل منفی کارآفرینی روستایی در همه روستاها بوده و با کاهش فاصله روستاها از دریاچه ارومیه، به دلایلی از جمله کاهش منابع آب زیرزمینی، افزایش شوری آب و محدودیت برداشت آب توسط جهاد کشاورزی، میزان اثرگذاری منفی افزایش یافته است. علاوه بر این، متغیرهایی مانند تنوع محصولات تولیدی، نبود آلودگی محیطی، مساحت اراضی دیم و باغی و دسترسی به مواد اولیه کافی در همه روستاهای شهرستان از شرایط مساوی و مناسب برخوردار بودند. سرانجام آنکه روستاهای صور و توتاخانه، به دلیل برخورداری از جاذبه‌های گردشگری، بیشتر مساعد کارآفرینی گردشگری و شاخه‌های مربوط بودند (جدول ۶)، چنان‌که بر اساس یافته‌های پژوهش‌های پیشین نیز این دو روستا در مجموع ۲۲ جاذبه طبیعی و فرهنگی دارند (۲۱).

جدول ۶- نتایج برآورد رگرسیون در خصوص ارتباط ظرفیت‌های محیطی و توسعه کارآفرینی روستایی

گروه	شاخص	سطح معنی‌داری	مقدار R	R ²	R ² تعدیل شده	خطای استاندارد	ضریب استاندارد (Beta)	آماره F	درجه آزادی
روستا	تعداد دام سبک	۰/۰۰۰	۰/۵۶۶	۰/۳۲۱	۰/۳۱۷	۰/۶۸۶۸۷	۰/۳۱۳	۸۲۲/۵۸۱	
	تعداد دام سنگین	۰/۰۰۰	۰/۶۱۱	۰/۳۷۳	۰/۳۷۰	۰/۶۵۹۶۶	۰/۳۵۲	۱۰/۲۷۵	
	فضای باز کسب و کار	۰/۰۰۰	۰/۵۱۶	۰/۲۶۶	۰/۲۶۲	۰/۷۱۳۷۵	۰/۱۹۸	۰۶۳/۵۵۰	
	دسترسی به زمین و آب	۰/۰۰۰	۰/۶۵۲	۰/۴۲۵	۰/۴۲۱	۰/۶۳۲۱۳	۰/۱۸۶	۱۲۹/۱۲۹	
	دسترسی آسان به مواد اولیه	۰/۰۰۰	۰/۵۷۹	۰/۳۳۵	۰/۳۳۲	۰/۶۷۹۳۶	۰/۲۸۸	۴۰/۷۵۸	
	شرایط مناسب اقلیمی	۰/۰۰۰	۰/۶۳۸	۰/۴۰۷	۰/۴۰۳	۰/۶۴۱۹۳	۰/۳۵۴	۱۱۹/۹۱۴	
	دفع پسماندها	۰/۰۳۰	۰/۲۱۷	۰/۰۴۷	۰/۰۴۲	۰/۸۱۳۴۲	۰/۰۱۱	۸/۶۶۷	۱۳
	زمین‌های حاصل خیز	۰/۰۰۰	۰/۶۱۶	۰/۳۸۰	۰/۳۷۶	۰/۶۵۶۴۲	۰/۳۲۱	۱۰/۷۰۳۹	
	تنوع تولیدات کشاورزی	۰/۰۰۰	۰/۶۲۲	۰/۳۸۷	۰/۳۸۳	۰/۶۵۲۴۸	۰/۳۴۰	۱۱۰/۴۵۱	
	برخورداری از آب مناسب	۰/۰۰۰	۰/۵۹۰	۰/۳۴۹	۰/۳۴۵	۰/۶۷۲۶۱	۰/۲۹۳	۹۳/۶۲۲	
	نبود آلودگی‌های محیطی	۰/۰۰۰	۰/۵۷۷	۰/۳۳۳	۰/۳۲۹	۰/۶۸۰۵۱	۰/۲۷۹	۴۰/۴۸۳	
	مساحت کل اراضی دیم	۰/۰۰۰	۰/۶۹۲	۰/۴۷۸	۰/۴۷۵	۰/۶۰۱۸۹	۰/۴۰۴	۱۶۰/۴۴۹	
	مساحت کل اراضی باغی	۰/۰۰۰	۰/۵۸۴	۰/۳۴۱	۰/۳۳۸	۰/۶۷۶۲۴	۰/۲۷۳	۹۰/۷۴۷	
همه متغیرها هم‌زمان	۰/۰۰۰	۰/۸۰۵	۰/۶۴۹	۰/۶۲۱	۰/۵۱۱۸۴	۰/۵۸۵	۲۳/۱۴۴	۱۳	

مأخذ: یافته‌های تحقیق

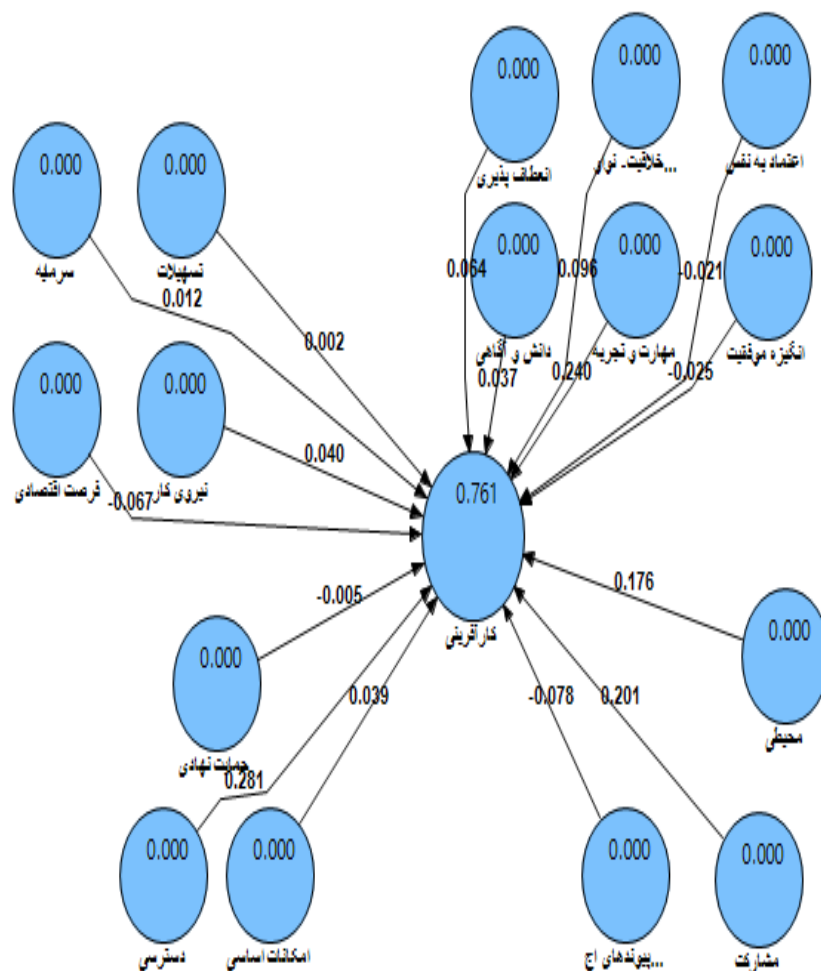
در نهایت، نتایج به دست آمده در خصوص ظرفیت‌های زیرساختی- نهادی به عنوان آخرین متغیرهای مورد بررسی حاکی از آن است که متغیر دسترسی با ضریب استاندارد $0/573$ و مقدار $R=0/802$ دارای بیشترین اثرگذاری و سپس، متغیر حمایت‌های نهادی با $R=0/757$ و ضریب استاندارد $0/507$ و متغیر امکانات اساسی اولیه با ضریب استاندارد $0/356$ و مقدار $R=0/705$ در رتبه‌های دوم و سوم قرار گرفته‌اند. این سه گروه از متغیرها در مجموع توانایی تبیین 70 درصد از تغییرات واریانس متغیر وابسته را دارند. در ارتباط با حمایت‌های نهادی از کسب و کار روستایی، به باور همه افراد مورد مطالعه در همه 29 روستای شهرستان بناب، کمیت و کیفیت حمایت نهادی از طرف نهادهای دولتی مناسب نبوده است. همچنین، از نظر امکانات زیرساختی مانند دسترسی به آب، برق، تلفن، اینترنت، و شبکه‌های رادیو- تلویزیونی برای توسعه کارآفرینی رضایت‌مندی در همه روستاها وجود دارد. در نهایت اینکه میزان رضایت‌مندی روستاییان از دسترسی به شهرها و روستاهای دیگر در روستاهای نزدیک به شهر و پرجمعیت بیشتر از سایر روستاها بوده و میزان دسترسی به خدمات حمل و نقل عمومی در روستاهای کم جمعیت ولی نزدیک به شهر بیشتر از بقیه روستاهاست (جدول ۷).

جدول ۷- نتایج برآورد رگرسیون در خصوص ارتباط ظرفیت‌های بومی زیرساختی- نهادی و توسعه کارآفرینی روستایی

گروه شاخص	سطح معنی‌داری	مقدار R	R^2	R^2 تعدیل شده	خطای استاندارد	ضریب استاندارد (Beta)	آماره F	درجه آزادی
امکانات اساسی اولیه	0/000	0/705	0/512	0/409	0/54754	0/356	77/450	3
دسترسی	0/000	0/802	0/644	0/636	0/50156	0/573	77/771	4
حمایت‌های نهادی	0/000	0/757	0/573	0/561	0/55062	0/507	45/968	5
همه متغیرها هم‌زمان	0/000	0/849	0/721	0/700	0/45480	0/642	35/295	12

مأخذ: یافته‌های تحقیق

همچنین، مدل ساختاری یا همان مدل‌سازی توسعه کارآفرینی مبتنی بر ظرفیت‌های محلی روستایی به صورت شکل ۳ ترسیم شده است.

مأخذ: یافته‌های تحقیق

شکل ۳- مدل ساختار نهایی مربوط به ابعاد مختلف ظرفیت‌های محلی و توسعه کارآفرینی روستایی

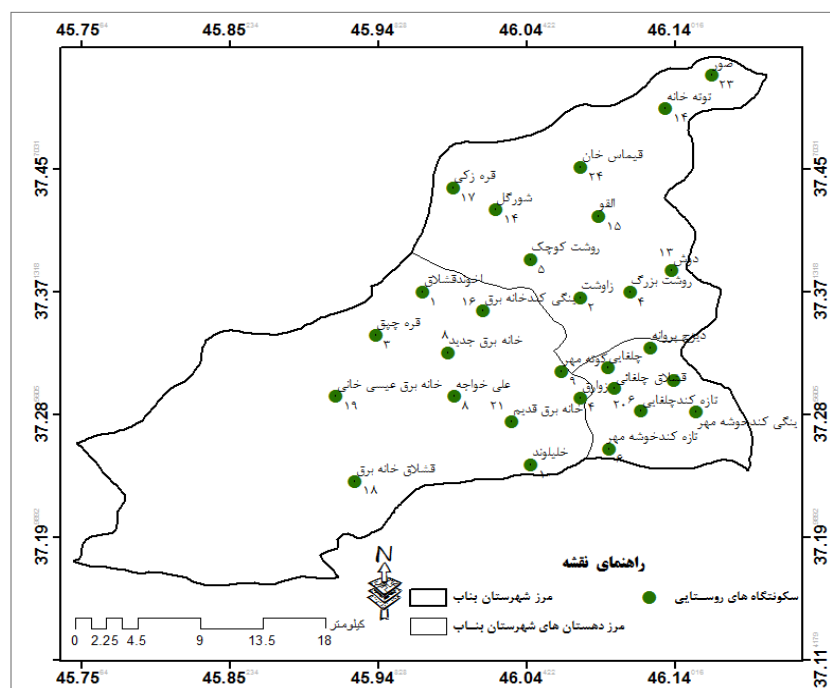
سرانجام، به منظور اولویت‌بندی روستاهای شهرستان بناب از نظر ظرفیت‌های محلی توسعه کارآفرینی، از روش‌های تاپسیس، ویکور، کپ‌لند و ANP استفاده شده، که نتایج آن در جدول ۸ و شکل ۴ آمده است.

جدول ۸- اولویت‌بندی روستاهای شهرستان بناب از نظر ظرفیت‌های محلی کارآفرینی با استفاده از روش‌های تاپسیس، ویکور، و ANP و کپ‌لند

روستا	تاپسیس	رتبه نهایی تاپسیس	ویکور	رتبه نهایی ویکور	ANP	رتبه نهایی ANP	کپ‌لند	رتبه نهایی کپ‌لند
آخوندقشلاق	۰/۱۱۳	۱	۰/۰۹۳	۱	۰/۹۰۱	۴	-۲۸	۱
زاوش	۰/۲۵۱	۲	۰/۱۰۱	۲	۰/۸۹۹	۱	-۲۶	۲
روشت بزرگ	۰/۱۱۰	۳	۰/۱۲۷	۵	۰/۸۷۴	۵	-۲۳	۴
زوارق	۰/۲۰۸	۴	۰/۱۳۳	۶	۰/۸۵۴	۹	-۱۷	۵
قره‌چپی	۰/۲۵۱	۵	۰/۱۳۴	۴	۰/۸۰۰	۲	-۲۴	۳
خوشه مهر	۰/۳۰۴	۶	۰/۱۴۰	۷	۰/۷۹۹	۸	-۱۶	۶
چقلو	۰/۶۹۸	۷	۰/۱۴۷	۸	۰/۷۵۰	۷	-۱۵	۷
چلقایی	۰/۳۲۴	۸	۰/۱۵۵	۹	۰/۷۴۳	۳	-۱۵	۷
روشت کوچک	۰/۳۹۸	۹	۰/۱۶۴	۳	۰/۷۰۶	۶	-۱۷	۵
تازه‌کند خوشه-مهر	۰/۳۰۳	۱۰	۰/۳۰۹	۱۱	۰/۶۶۳	۱۰	-۱۶	۶
علی‌خواجه	۰/۲۹۳	۱۱	۰/۳۶۹	۱۰	۰/۶۰۸	۲۱	-۷	۸
خانه‌برق جدید	۰/۳۰۰	۱۲	۰/۳۹۸	۱۲	۰/۶۰۷	۱۴	-۷	۸
کوته مهر	۰/۰۹	۱۳	۰/۴۱۰	۱۶	۰/۶۰۶	۱۲	-۴	۹
خلیلوند	۰/۱۲۹	۱۴	۰/۴۲۸	۱۸	۰/۵۶۷	۱۳	-۲	۱۰
دیزج پروانه	۰/۰۸۱	۱۵	۰/۴۴۸	۱۴	۰/۵۴۲	۱۵	۰	۱۱
ینگگی کند خوشه‌مهر	۰/۱۱۱	۱۶	۰/۴۷۵	۱۷	۰/۵۱۵	۱۱	۲	۱۲
آلّو	۰/۴۲۱	۱۷	۰/۴۹۷	۲۱	۰/۵۰۵	۲۲	۱۰	۱۵
دوش	۰/۳۵۵	۱۸	۰/۵۴۱	۱۳	۰/۵۰۴	۱۷	۴	۱۳
توته‌خانه	۰/۳۶۳	۱۹	۰/۵۵۷	۲۰	۰/۵۰۳	۱۶	۸	۱۴
شورگل	۰/۲۴۰	۲۰	۰/۵۶۷	۱۵	۰/۶۰۱	۱۸	۸	۱۴
ینگگی کند خانه-برق	۰/۲۲۰	۲۱	۰/۶۵۷	۲۲	۰/۴۷۶	۱۹	۱۱	۱۶
قره‌زکی	۰/۰۷۹	۲۲	۰/۶۶۳	۱۹	۰/۴۶۶	۲۳	۱۴	۱۷
قشلاق خانه‌برق	۰/۱۰۱	۲۳	۰/۶۷۹	۲۴	۰/۴۶۵	۲۴	۱۷	۱۸
خانه برق عیسی‌خانی	۰/۲۲۰	۲۴	۰/۶۹۷	۲۵	۰/۴۴۱	۲۵	۱۸	۱۹
قره قشلاق	۰/۳۴۶	۲۵	۰/۷۴۱	۲۷	۰/۴۳۲	۲۰	۲۰	۲۰
خانه‌برق قدیم	۰/۱۰۰	۲۶	۰/۷۴۵	۲۶	۰/۴۰۵	۲۷	۲۲	۲۱
صور	۰/۲۲۸	۲۷	۰/۷۴۹	۲۳	۰/۳۹۹	۲۸	۲۵	۲۳
حاجی مصیب	۰/۳۲۱	۲۸	۰/۸۴۴	۲۸	۰/۳۶۹	۲۶	۲۴	۲۲
قیماسخان	۰/۳۳۰	۲۹	۰/۸۹۹	۲۹	۰/۲۲۶	۲۹	۲۸	۲۴

مأخذ: یافته‌های تحقیق

نقشه نهایی توزیع فضایی روستاهای شهرستان بناب از نظر اولویت بندی توسعه کارآفرینی مبتنی بر ظرفیت های محلی به صورت شکل ۴ ترسیم شده است.

مأخذ: یافته های تحقیق

شکل ۴- اولویت بندی روستاهای شهرستان بناب از نظر ظرفیت های محلی توسعه کارآفرینی

نتیجه گیری و پیشنهادها

اهمیت کارآفرینی به خاطر ارزش هایی است که به اشکال گوناگون ایجاد می شود و ممکن است با کشف دانشی جدید، ایجاد فناوری جدید، بهبود تولیدات یا خدمات موجود، پیدا کردن راه های گوناگون برای تولید کالا یا خدمات با صرف منابع کمتر و ... همراه باشد. در واقع، پیدا کردن راه های جدید در راستای رفع نیازهای افراد و ایجاد نگرشی جدید نسبت به تولیدات و خدمات موجود از مهم ترین کارهای کارآفرینان محسوب می شود. افزون بر این، اهمیت کارآفرینی روستایی در توانایی بالای آن در رفع فقر و نابرابری های اجتماعی

است. همچنین، روستاها از مهم‌ترین منابع تولید در راستای رفع نیازهای اساسی کشور به‌شمار می‌روند و یکی از راهکارهای مهم و اساسی در راستای رفع مشکلات روستایی توسعه کارآفرینی است. در واقع، کارآفرینی در روستاها ابزاری برای بروز توانمندی‌های فردی، توسعه روحیه خلاقیت و نوآوری، تنوع‌بخشی به کسب و کارها، افزایش درآمد روستاییان، بهره‌برداری بهینه از منابع در دسترس روستاییان، شناسایی فرصت‌های موجود اقتصادی، و کاهش فقر روستایی است. بنابراین، از آنجا که روستاها مملو از ظرفیت‌هایی است که شناسایی و استفاده به‌موقع از آنها می‌تواند منجر به شکل‌گیری کسب و کار جدید شود، در همین راستا، پژوهش حاضر با هدف اصلی پیاده‌سازی کارآفرینی مبتنی بر ظرفیت‌های محلی روستاییان انجام پذیرفت. بررسی چارچوب نظری و مطالعات پیشین مشخص ساخت که باید با یک رویکرد همه‌جانبه و کل‌نگر تمامی ظرفیت‌های محلی مد نظر قرار گیرد تا بتوان تحلیلی دقیق و منطبق بر واقعیات انجام داد. بنابراین، بدین منظور، ظرفیت‌های محلی روستایی در ابعاد اقتصادی، فردی، محیطی، اجتماعی- فرهنگی و نهادی- زیرساختی و در قالب ۸۷ متغیر شناسایی شدند. نتایج به‌دست آمده نشان داد که بین ابعاد مختلف ظرفیت‌های محلی روستاییان و توسعه کارآفرینی ارتباط معنی‌دار قوی وجود دارد. در این بین، بر اساس یافته‌های تحقیق، به‌ترتیب، متغیرهای نهادی- ساختاری با ضریب استاندارد ۰/۶۴۲ و $R=0/849$ ، اقتصادی با ضریب استاندارد ۰/۵۹۳ و مقدار $R=0/833$ ، اجتماعی با ضریب استاندارد ۰/۳۹۹ و $R=0/813$ و محیطی با ضریب استاندارد ۰/۵۸۵ و $R=0/805$ دارای بیشترین اثرگذاری بر توسعه کارآفرینی روستایی بودند. همچنین، بررسی و تحلیل نتایج نشان داد که در بعد ظرفیت‌های فردی، متغیرهایی مانند مهارت و تجربه و دانش و آگاهی به‌ترتیب دارای همبستگی ۰/۷۸۰ و ۰/۷۶۹ با کارآفرینی روستایی بودند که با نتایج یافته‌های فیگور و آ- آرمیوس (۶) مطابقت دارد. این به معنی اهمیت زیاد آموزش و کسب مهارت در ایجاد کارآفرینی روستایی است. در این خصوص، باید در کنار برگزاری دوره‌های تخصصی کارآموزی در سطح روستاها، سیاست‌های عمومی آموزش و پرورش و وزارت علوم نیز به سمت ایجاد روحیه کارآفرینی، ایده‌پردازی و خلاقیت سوق پیدا کند. همچنین، یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که در زمینه ظرفیت‌های فردی، وضعیت روستاهای پرجمعیت و دارای فاصله کمتر با مرکز شهر (مانند روستاهای آخوند قشلاق، زاوشت، چلقایی، و خوشه مهر) شرایط مناسب‌تری در مقایسه با روستاهای دورتر (صور، توتاخانه، و قیماسخان) دارند

که در این زمینه نیز پیشنهاد می‌شود از طریق استفاده از ظرفیت‌های رسانه‌های عمومی و شبکه‌های اجتماعی، بتوان عامل منفی جدایی‌گزینی فضایی را برطرف کرد. در ارتباط با ظرفیت‌های اقتصادی نیز بین فرصت‌های اقتصادی روستا و تسهیلات ارائه‌شده به روستاییان و توسعه کارآفرینی روستایی ارتباط قوی و مثبت وجود دارد، که با یافته‌های پژوهش حیدری ساریان (۱۰) مطابقت دارد. در این ارتباط نیز همانند ظرفیت‌های فردی، روستاهای نزدیک به مرکز شهر و پرجمعیت از شرایط مساعدتری برخوردارند، که علت اصلی آن عوامل متعددی مانند زمین‌های مسطح، نزدیکی به شهر و دسترسی راحت‌تر، ارتباطات قوی با مرکز شهر، سرمایه‌گذاری بیشتر دولت در زیرساخت‌ها و ارزشمندی زمین و مسکن بوده است. در این راستا، باید در اختصاص اعتبارات عمرانی، هدف اصلی مسئولان محلی و استانی، رفع نابرابری روستاها از نظر دسترسی به خدمات باشد. در ارتباط با ظرفیت‌های اجتماعی نیز یافته‌های تحقیق حاضر نشان داد که پیوندهای اجتماعی با ضریب همبستگی $0/740$ و مشارکت با ضریب همبستگی $0/783$ دارای ارتباط قوی با کارآفرینی بوده‌اند. این نتایج با نتایج یافته‌های پژوهش آستین و همکاران (۱) مطابقت دارد. بررسی یافته‌ها نشان داد که برخلاف دو مورد قبلی، ظرفیت‌های اجتماعی در روستاهای دورتر و با جمعیت کمتر بیش از روستاهای پرجمعیت و نزدیک به شهر بوده است. به دیگر سخن، در روستاهای کم‌جمعیت‌تر و دورتر ارتباط به صورت عمیق و عاطفی بوده و این ارتباط عاطفی زمینه‌ساز مشارکت قوی بین اهالی می‌شود. در این خصوص، پیشنهاد می‌شود که در روستاهای کم‌جمعیت و دورافتاده، از طریق اقداماتی فرعی مانند کمک مالی به افراد و هدایت آنها به سمت کارآفرینی، می‌توان از این ظرفیت‌های اجتماعی استفاده کرد و در روستاهای پرجمعیت نیز می‌توان از طریق شکل‌دهی به شبکه‌های اجتماعی، باشگاه‌های محلی و ...، بیش‌ازپیش به تقویت پیوندهای اجتماعی و مشارکت مردمی پرداخت. در ارتباط با ظرفیت‌های محیطی نیز کارآفرینی روستایی به دلیل خشکسالی‌های اخیر و مخصوصاً کم‌آب شدن دریاچه ارومیه تحت تأثیر قرار گرفته است، به‌نحوی که بر اساس یافته‌های پژوهش، با افزایش فاصله از دریاچه، میزان اثرگذاری عوامل محیطی در برخی از متغیرها مانند زمین‌های باغی و دسترسی به آب افزایش می‌یابد. در این خصوص، می‌توان با تغییر الگوی مصرف آب، میزان مخاطره کارآفرینی را کاهش داده و همچنین، از طریق توسعه کارآفرینی، از ظرفیت‌های محیطی روستاها نیز محافظت کرد. در بخش ظرفیت‌های نهادی نیز یافته‌ها نشان داد که دسترسی با ضریب $0/802$ ، حمایت نهادی با

۰/۷۵۷ و امکانات اساسی اولیه با ۰/۷۰۵ با توسعه کارآفرینی همبستگی دارند. این نتایج با نتایج پژوهش‌های مارکز و همکاران (۱۸) و فرجی سبکبار و همکاران (۵) مطابقت دارد. در این بعد از ظرفیت‌های محلی، یافته‌ها نشان داد که بیشترین نارضایتی روستاییان در همه روستاهای مورد مطالعه مرتبط با همین بخش بوده است. در این راستا، باید با رفع موانع مدیریتی و قانونی و با استفاده از مدیران و برنامه‌ریزان متخصص و نیز با اقداماتی مانند حذف فرآیندهای اضافی اعطای مجوز کارآفرینی، میزان انگیزه روستاییان برای ایجاد کسب‌وکار جدید را بالا برد. در نهایت، همان‌گونه که پژوهش‌حاضر نیز نشان داد، علاوه بر اینکه بین ابعاد مختلف ظرفیت‌های محلی و توسعه کارآفرینی ارتباط قوی وجود دارد، ابعاد مختلف کارآفرینی نیز با همدیگر ارتباط دارند و موفقیت کارآفرینی منوط به مدیریت همه‌جانبه و یکپارچه تمام ابعاد آن است. از این رو، پیشنهاد می‌شود که تمامی ابعاد ظرفیت‌های محلی در ارتباط با هم و به صورت یکپارچه مد نظر قرار گیرند.

منابع

1. Austin, J., Stevenson, H. and Wei-Skillern, J. (2006). Social and commercial entrepreneurship: same, different, or both? *Entrepreneurship Theory and Practice*. 30(1): 1-22.
2. Brown, L. (2003). A guide to monitoring and evaluation of capacity-building interventions in the health sector in developing countries. *Measures Evaluation Manual Series* (7).
3. Casson, M. (2005). Entrepreneurship and the theory of the firm. *Economic Behavior & Organization*, 58(2): 327-348.
4. Divsalari, A. and Naghavi, M.R. (2012). Investigating the factors affecting the success of rural entrepreneurs on social dimensions, case study: Miankaleh districts of Behshahr County. *Geographical Space Alignment*, 2(4): 76-94. (Persian)
5. Faraji Sabokbar, H., Motiee Langroudi, H., Yadollahi Fars, J. and Karimzadeh, H. (2017). Spatial identification and analysis of suitable substrates for entrepreneurship opportunities in touristic rural areas, case study: Varzaghan County. *Geographic Space*, 14(45): 17-44. (Persian)

6. Figueroa-Armijos, M., Dabson, B. and Johnson, T.G. (2012). Rural entrepreneurship in a time of recession. *Entrepreneurship Research*, 2(1): 122-134.
7. Gannon, A. (1994). Rural tourism as a factor in rural community economic development for economies in transition. *Sustainable Tourism*. 2(1-2): 51-60.
8. George, G., Corbishley, C., Khayesi, J.N., Haas, M.R. and Tihanyi, L. (2016). Bringing Africa in: promising directions for management research. *Academy of Management*, 59(2): 377-393.
9. Hall, J.K., Daneke, G.A. and Lenox, M.J. (2010). Sustainable development and entrepreneurship: past contributions and future directions. *Business Venturing*, 25(5): 439-448.
10. Heidari Sareban, V. (2015). Investigating the factors affecting the success of rural entrepreneurs in Ardebil province. *Geography and Development*, 13(38): 151-168. (Persian)
11. Heidari Sareban, V. and Majnoui Toutakhaneh, A. (2018). The role of psychological capital in promoting rural entrepreneurship in East Azarbaijan province. *Spatial Economic and Rural Development*, 6(22): 97-118. (Persian)
12. Iversen, J., Jørgensen, R. and Malchow-Møller, N. (2007). Defining and measuring entrepreneurship. *Foundations and Trends® in Entrepreneurship*, 4(1): 1-63.
13. Kalantaridis, C. and Bika, Z. (2006). Local embeddedness and rural entrepreneurship: case-study evidence from Cumbria, England. *Environment and Planning*, 38(8): 1561-1579.
14. Karimzadeh, H., Nikjou, M., Sadr Mousavi, M. and Kouhestani, H. (2013). Identification of effective factors in creating entrepreneurship opportunities in the rural tourism sector using the Structural Equation Model. *Geography and Environmental Planning*, 25(2): 269-290. (Persian)
15. Karimi, S. (2014). Rural entrepreneurship: challenges and opportunities. *Entrepreneurship in Agriculture*, 1(3): 101-119. (Persian)
16. Korsgaard, S., Müller, S. and Tanvig, H.W. (2015). Rural entrepreneurship or entrepreneurship in the rural—between place and space. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 21(1): 5-26.

17. Lewis, D. (1996). Understanding rural entrepreneurship in a Bangladesh village- individuals, roles or structures? *Small Enterprise Development*, 7(4): 22-31.
18. Marques, C.S., Ferreira, J.J., Gomes, D.N. and Gouveia Rodrigues, R. (2012). Entrepreneurship education: how psychological, demographic and behavioral factors predict the entrepreneurial intention? *Education+Training*, 54(8/9): 657-672.
19. McGehee, N.G. and Kline, C.S. (2008). Entrepreneurship and the rural tourism industry: a primer. *Building Community Capacity for Tourism Development*, 17(2): 123-141.
20. McMullen, J.S. and Shepherd, D.A. (2006). Entrepreneurial action and the role of uncertainty in the theory of the entrepreneur. *Academy of Management Review*, 31(1): 132-152.
21. Mousavi, M., Niroumand Shishavan, S., Majnoui Toutakhaneh, A. and Aftab, A. (2017). Providing the tourism development strategy in rural areas using the SWOT-ANP compilation model (case study: Savar village, Bonab County). *Rural Planning and Research*, 6(2): 39-56. (Persian)
22. Movahedi, R. and Yaghoubi Farani, A. (2018). Analysis of factors affecting the entrepreneurship of rural women. *Social Psychological Studies of Women*, 12(4): 7-42. (Persian)
23. Murphy, R. (2000). Return migration, entrepreneurship and local state corporatism in rural China: the experience of two counties in south Jiangxi. *Contemporary China*, 9(24): 231-247.
24. Pato, M.L. and Teixeira, A.A. (2016). Twenty years of rural entrepreneurship: a bibliometric survey. *Sociologia Ruralis*, 56(1): 3-28.
25. Rezvani, M.R. and Najjarzadeh, M. (2008). Investigating and analyzing the entrepreneurship fields of rural people in development of rural areas (case study: South Branch village, Isfahan County). *Entrepreneurship Development*, 1(2): 161-182. (Persian)
26. Rokneddin Eftekhari, A., Sojasi Ghidari, H. and Razavi, H. (2010). Strategies for agricultural entrepreneurship development in rural areas: case study: rural people in Khodabandeh. *Geography and Development*, 13(3): 1-29. (Persian)
27. Sadeghlou, T., Heidari Sareban, V. and Gholizadeh, S. (2017). Evaluation of entrepreneurship development capacities in rural areas, studied area: villages in Buzky district. *Geography and Development*, 15(49): 37-58. (Persian)

28. Scoones, I. (2009). Livelihoods perspectives and rural development. *Peasant Studies*, 36(1): 171-196.
29. Stathopoulou, S., Psaltopoulos, D. and Skuras, D. (2004). Rural entrepreneurship in Europe: a research framework and agenda. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 10(6): 404-425.
30. Tan, W.L., Williams, J. and Tan, T.M. (2005). Defining the 'social' in 'social entrepreneurship': altruism and entrepreneurship. *The International Entrepreneurship and Management Journal*, 1(3): 353-365.
31. Vazifeshenas, R., Karimzadeh Delir, H. and Khaliji, M.A. (2015). The role of Bonab County in development of sustainable regional economy with the approach of economic-demographic models. *Environment*, 9(34): 45-64. (Persian)
32. Verheul, I., Wennekers, S., Audretsch, D. and Thurik, R. (2001). An eclectic theory of entrepreneurship. Tinbergen Institute Discussion Paper for Development Strategies, Nax Planck Institute of Economics, Indiana University, Paper No.: 01-030/3
33. Welter, F. (2011). Contextualizing entrepreneurship- conceptual challenges and ways forward. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 35(1): 165-184.